

Zenovitz Lili

„Egy véges világban nem képzelhető el végtelen növekedés”¹

A sharing economy narratívái

Absztrakt: A fenntarthatóság – és tágabban értelmezve a környezetvédelem – témája jelenkorunk kardinális kérdése. Ez a közbeszédben, a politikában és a tudomány több különböző területein egyaránt tetten érhető (Kollár 2020). Ehhez illeszkedve a tanulmány elsődleges célja egyrészt, hogy feltárja azokat az eltérő konceptuális sémákat, amelyek a fenntarthatóság területén megnyilvánulnak: vagyis azokat a különböző narratívákat igyekszik megragadni, amelyek a fenntarthatóság témája kapcsán megjelennek. Másrészt, a tanulmány kiemelt hangsúlyt fektet arra, hogy bemutassa a fenntarthatóság területén megjelenő *sharing economy-narratívák* (megosztáson alapuló gazdaság) főbb jellemzőit. Az elemzés egy 2021-es nagymintás adatfelvételre épül, amely több aspektusból vizsgálja a *sharing economy* kérdéskörét. A tanulmány célja mindazonáltal nemcsak az, hogy empirikusan megragadja a *sharing economy*ra vonatkozó különböző narratívákat, hanem hogy feltárja, az eltérő beállítódásokkal rendelkező társadalmi csoportok, mely narratívák iránt mutatnak kiemelt érdeklődést.

Kulcsszavak: fenntarthatóság, fenntartható fejlődés, gazdaság, *sharing economy*, környezetvédelem

¹ Az interpretátorok (Fleischer 2014; Horváthné Kovács, Bernadett és Barna szerk. 2021) szerint ezzel az idézettel foglалható össze legjobban a jelentés lényege (vö. WCED 1987).

Bevezetés

A fenntarthatóság/fenntartható fejlődés terminusa² tudományos értelemben nincs jól körülhatárolva. A témát vizsgáló írásokban a fogalom olykor túlságosan leegyszerűsített formában jelenik meg, máskor pedig ellentmondásos meghatározásokkal találkozhatunk. A fogalmi homályosság több tekintetben hatást gyakorol a fenntarthatóság „megvalósítására”, egyfelől ronthatja a gyakorlatba való átültetés hatékonyságát, másfelől teret ad annak, hogy a döntéshozók alakítsák, átfogalmazzák, illetve leegyszerűsítsék a tartalmát (Karcagi-Kováts 2011: 5–8). A fogalmi zűrzavart jól illusztrálja Shannon W. Stirman és munkatársai kutatása, akik olyan központi forrásokból megvalósuló fejlesztési programokat vizsgáltak, amelyek valamely aspektusból fenntarthatósági célokat hivatottak támogatni. Elemzésük során 125 program „fenntarthatóságát” értékelték, melynek eredményeként arra a következtetésre jutottak, hogy az esetek közel kétharmadában a szerzők nem tértek ki arra, pontosan mit értenek fenntarthatóságon (Stirman et al. 2012).

Habár a fenntarthatóság fogalma homályos, mindez nem csökkenti a jelentőségét; megközelíthetjük úgy is, hogy a fontosabb társadalomtudományi fogalmak többségére érvényesek a definíálási nehézségek, jó példa erre a pénz fogalma, amely minden kétséget kizárólag számottevő tényező társadalmunkban, még sincs szigorúan pontos, általánosan elfogadott meghatározása (Daly 1995).

A tanulmány címében szereplő hangzatos idézet az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága által 1987-ben kiadott „Közös jövőnk” című jelentésből származik. A jelentés létrejöttéhez nagyban hozzájárult Gro Harlem Brundtland egykori norvég miniszterelnök, így gyakran Brundtland-jelentésként is hivatkoznak rá. A „Közös jövőnk”-ben tettek elsőként említést a fenntartható fejlődés³ témaköréről, amelyre afféle tételmondatként is tekinthetünk: „olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné az eljövendő generációk lehetőségét arra, hogy ők is kielégíthessék a szükségleteiket” (WCED 1987). Ez a meghatározás azonban többek szerint korrigálásra szorul. Kifogásolják egyfelől, hogy lényeges a különbség az igény és a mondatban szereplő szükséglet között. Mások pedig a jelenlegi és a jövőbeni generációk pontos körülhatárolását hiányolják (Bukovics et al. 2014). Fleischer továbbá úgy véli – főként a területi összefüggésekkel foglalkozó tevékenységek, ágazatok esetében (mint például területfejlesztés, vidékfejlesztés, közlekedés, külkapcsolatok, városfejlesztés) –, fontos megérteni, hogy a fenntarthatóság nem valósítható meg kizárólag az időbeli összefüggésekre koncentrálva. Véleménye szerint mellé kellene tenni egy ehhez hasonló térbeli kitétel is, tehát a mondat vége inkább így hangzana: „...anélkül, hogy veszélyeztetné a másutt élők lehetőségét arra, hogy ők is kielégíthessék a szükségleteiket” (Fleischer 2014: 16). Csete pedig a jelenkor szükségleteire vonatkozó mondatrészt vizsgálná bővebben, hiszen ezek a szükségletek változnak évtizedről-évtizedre.⁴ Emellett az említett szerző úgy véli, számos globális korlátozó folyamat hatásának megjelenését is érdemes számításba vennünk, úgy mint a klímaváltozást

2 Bár tudományos értekezésekben olykor különválasztják a fenntarthatóságot mint tulajdonságot, a fenntartható fejlődést vagy akár a fenntartható fejlesztést, jelen munkában nem tartom indokoltnak e fogalmak elhatárolását, szinonimaként alkalmazom az egyes terminusokat.

3 A fenntartható fejlődés helyett akkor a magyar fordításban harmonikus fejlődés szerepelt (Bukovics et al. 2014) azonban mivel mára nem ez a bevett formula, így inkább az aktuális kifejezést használom.

4 Különösképpen aktuális ez a kérdés az elmúlt években, mikor a koronavírus-járvány, az ukrán–orosz háború vagy éppen az energiaválság jelentősen átalakította a fogyasztási szokásainkat, rendelkezésre álló erőforrásainkat.

vagy a globalizációt, és természetesen a különféle energiaforrások kapacitásait, továbbá a biodiverzitás változása sem hagyható figyelmen kívül (Csete 2009).

Jelen tanulmányban nem kívánom részletesen áttekinteni a fenntarthatóságról, fenntartható fejlődésről érkező nemzetközi konferenciákat és egyezményeket (például: Római Klub [1972], Stockholmi Világkonferencia [1972], Riói Világkonferencia [1992], Johannesburgi Világkonferencia [2002] stb.). Noha ezek az események jelentősen alakították a fenntarthatósággal kapcsolatos narratívákat, inkább a figyelemfelkeltést, a csapásirányok kijelölését szolgálták, konkrét eredmény ritkán tulajdonítható nekik. Mi több, ami a gyakorlati megvalósulást illeti, pesszimistább vélekedések szerint jelenleg „jó okunk van azt hinni, hogy egyáltalán nem jutottunk közelebb a globális fenntarthatósághoz” (Wilson et al. 2007: 300). Tovább árnyalja a hatékonyság megítélését, hogy a fenntartható fejlődés indikátorait nehézkes számszerűsíteni; habár a fenntartható fejlődést jelenleg többféle módon monitorozzák jó példa erre, hogy az OECD, az ENSZ és az EUROSTAT három évig dolgozott egy 30 indikátorból álló listán (UNECE 2009). Wilson és munkatársai szerint azonban nincs konszenzus e téren, „bár a fenntartható fejlődési indikátorok politikai, szervezeti értelemben is a kis közösségektől a globális alkalmazásig betöltik a szerepüket, megkérdőjelezhető, mennyire hatékony módon váltják tettekké a fenntarthatóságot. Mindezen túl, nincs egyetértés azt illetően sem, hogy mi a felhasználásuknak legjobb módja” (Wilson et al. 2007: 300).

A téma tárgyalása során nem mehetünk el Herman E. Daly amerikai közgazdász, az ökológiai közgazdaságtan jelentős képviselőjének munkássága mellett. Daly szerint a gazdaságot átfogóan szükséges szemlélni, nemcsak önmagában, hanem egy tágabb ökológiai szisztéma részeként. Elképzelései alapján a fenntartható fejlődés úgy valósítható meg, hogyha törekszünk közben a szociális jólét biztosítására anélkül, hogy növelnénk az ökológiai eltartó-képességet (Daly 2007). Nevéhez köthető a „megállapodott gazdaság” (*steady-state economy*) fogalma is, amelyet az különböztet meg a gazdaság klasszikus formájától, hogy fő célja a növekedés helyett a fejlődés elérése. A megállapodott gazdaság elnevezés ugyan megtévesztő lehet, azonban nem jelent statikusságot. Fontos kitétel továbbá, hogy a megállapodott gazdaságot nem a bruttó nemzeti termék szintjén értelmezzük, azaz nem „zéró GNP-növekedésként” értendő (Daly 2007).

Gyakran egyenlőségjelet teszünk a fenntarthatóság és a környezetvédelem közé. Ha köznapi értelemben alkalmazzuk a fogalmat vagy akár vizuálisan kívánjuk ábrázolni, az online képkereső algoritmusok rendszerint olyan képekkel azonosítják a fenntarthatóságot, amelyek a klímavédelem témáját is szimbolizálhatnak. Ennek a képzettársításnak oka lehet egyfelől, hogy az utóbbi évtizedekben a téma a társadalmi diskurzus homlokterébe került, másfelől, hogy ez a fenntarthatóság leginkább „kézzel fogható” oldala. Érthető tehát ez az asszociáció, hiszen a fenntarthatóság nem vagy csak nehezen valósítható meg a klímaváltozás és a globalizáció összefüggéseinek és kölcsönhatásainak figyelembe vétele nélkül (Csete 2009). Emellett, azért érdemel kiemelt figyelmet a fenntarthatóság környezetkímélést fókuszba helyező aspektusa, mert a fenntarthatóság a jelenkor globális túlélési problémája (Karcagi-Kováts 2011). Az elmúlt évtizedek világosan rámutattak arra a tagadhatatlan tényre, hogy jelentősen rá vagyunk utalva a rendelkezésre álló és az előrejelzések alapján bizony kimeríthető természeti erőforrásokra is. A környezeti aspektusok ugyanakkor csak egy részét képezik annak a komplex rendszernek, amely a fenntarthatóságban rejlik, a következőkben a fogalom további alkotóelemei kerülnek bemutatásra.

Három pillér, négy kritérium

A fenntarthatóságra vonatkozó tudományos és szakpolitikai narratívák gyakran idézett vonatkoztatási pontja az 1987-es Brundtland-jelentésben is szereplő három pillér. Ezen elképzelés „háromlábú székként” írja le a fenntarthatóságot, melynek lábai, a környezet, a gazdaság és a szociális/társadalmi szféra szorosan összefüggnek és meghatározott egyensúlyban állnak egymással (Bukovics et al. 2014). Ez a megközelítés Fleischer vélekedése alapján azonban ebben az esetben elnagyolt. Szerinte a környezeti, a társadalmi és a gazdasági pillérek nem egyenrangúak, mivel a környezeti korlátok a legmeghatározóbbak (Fleischer 2014). Fleischer szerint a három tényező esetén az egymás mellé rendeltség helyett inkább az egymásba ágyazottság az, ami a viszonyrendszert jobban lefesti. A klaszszikus megközelítésben a halmazok egymásba lógnak és a köztes területen rajzolódik ki a fenntarthatóság. Ezen elképzelés alapján azonban a halmazok egymásban helyezkednek el; a legnagyobb a környezet, melyben a társadalom kap helyet, a legbelső körben pedig a gazdaság helyezkedik el. Fleischer értelmezésében a fenntarthatóság fő követelménye, hogy a fejlődés nem választható meg szabadon egy ágazatban, hiszen a bonyolult rendszerösszefüggések következtében tiszteletben kell tartani a korlátokat (Fleischer 2014). Érdemes azonban hozzátenni, hogy a fenntarthatósági korlátok internalizálása által még nem válik egy technológiai vagy humán rendszer fenntarthatóvá, tehát példának okáért egy környezetvédelmi törekvéseket képviselő szolgáltatás nem válik automatikusan fenntarthatóvá, sokkal inkább az teszi azzá, hogy a környezet kímélése mellett képes biztosítani a harmonikus életfeltételeket (Fleischer 2014).

Karl-Henrik Robèrt négy tételből álló kritériumrendszer alapján határozta meg a fenntarthatóság keretét, mely a *Natural Step* nevet viseli. A rendszer magában foglalja a fent említett három pillér alapgondolatát. A kritériumok így szólnak: „A természetből nem termelhetünk ki növekvő mennyiségben anyagokat”, tehát a gazdasági folyamatok korlátozására hívja fel a figyelmet. A második a környezetszennyezésre utalva így hangzik: „Nem üríthetünk bele növekvő mértékben társadalom által előállított anyagokat”. A harmadik szerint a természet „nem tehető ki folytonos fizikai rombolásnak.” A negyedik tétel pedig társadalmi, etikai tekintetben szabályozná a folyamatokat: „Nem vehetjük el mások lehetőségét, hogy kielégítsék a szükségleteiket.” Robèrt értelmezésében a társadalmi, gazdasági, környezeti korlátok tekintetbe vétele mellett gyakran jellemzi a fenntartható folyamatokat, hogy képesek önszabályozó rendszerként funkcionálni, azaz belsőleg is fenntarthatóak (Robèrt 2008).

A *sharing economy* narratívák létjogosultsága

A fenntarthatóságra vonatkozó domináns diskurzusok és narratívák felvázolását követően arra teszek kísérletet, hogy egy specifikus leágazását, a *sharing economy* (ittthon jellemzően megosztáson alapuló gazdaságként⁵ fordítják) jelenségét vizsgáljam meg. Ezt egyfelől

5 A fogalom szerteágazó értelmezéseit példázza Dredge és Gyimóthy, ahogyan a *sharing economy* koncepciójának fejlődéstörténetét bemutatva 17 elnevezést azonosítottak, megnevezve azok tudományterületi hátterét (Dredge és Gyimóthy 2015). Mindezek miatt jelen munkában egyszerűsítve a *sharing economy* kifejezést alkalmazom.

az alapozza meg, hogy a *sharing economy* narratívák jól szintetizálják a különböző gazdasági, társadalmi és környezeti érdekek által teremtett igényeket. Másfelől a *sharing economy* megnyilvánulásai a fenntarthatósághoz képest „kézzelfoghatóbbak”, hiszen számtalan explicit gyakorlati formájával találkozhatunk. Mindezekon túl érdemes azt is megemlíteni, hogy a *sharing economy* jelenség egyre inkább mindennapok részévé vált, Osztrovits és munkatársai *Osztogatnak vagy fosztogatnak?* című munkájukban egy fikatív szereplő átlagos napját végigkísérve mutatják be, milyen mértékben ágyazódott be életünkbe a *sharing economy*.

A reggeli edzés alatt Péter Spotify-on hallgatja a Cardio lejátszási listát. Péter tegnap jelentkezett egy online adatgyűjtési távmunkára a Taskrabbiten. Hogy jobban tudjon koncentrálni, a Kaptár közösségi irodaházban foglal irodát magának. A közelben egy kismama ajánlja főztjét a Yummbereen keresztül, Péter le is csap a lehetőségre. Kikapcsolódásképpen megnéz egy filmet a Netflixen, de elunja, ezért inkább a Rukkola.hu-n beszerzett könyvét olvassa. Hazafelé beugrik átvenni a múlt héten megrendelt ételeket a Szatyorboltból. A Skillshare-en meghallgatja a „Természetfotózás kezdőknek” című kurzust. Egy barátja mutat neki a Kickstarteren egy készülő magyar társasjátékot. Annyira megtetszik neki, hogy ő is megrendel egyet. Péter szeretné összerakni a hétvégén vásárolt bútort, de nincs csavarhúzója. Szerencsére a Miutcánk.hu-n keresztül gyorsan beszereznie a szükséges eszközt. Késésben van a baráti vacsorájáról, ezért Ubert rendel. Az Uber sofőr Waze-t használ, így időben értesül a balesetekről, és ki tudja kerülni a dugót. A szokásos havi baráti vacsorájuk során most egy lakásétermet próbálnak ki. A vacsora után barátaival MOL Bubival tekernek haza a kellemes nyári éjszakában (Osztrovits et al. 2015).

A példa nyilvánvalóan sarkos, azonban jól szemlélteti azt a széles palettát, amelyet a *sharing economy* jelent.

A jelenség számos területen stimulálja a gazdaságot, hatást gyakorol a fogyasztási szokásokra, az árakra és egyre nagyobb kihívások és versenyhelyzet elé állítja a hagyományos piac szereplőit (Dudás et al. 2018). A *sharing economy* gyakorlatai és az azt keretező narratívák térnyerése mögött együttesen állnak gazdasági, társadalmi és technológiai folyamatok és azok kölcsönhatásai (Osztrovits et al. 2015). Létjogosultságát bizonyítja a számok nyelvén, hogy az európai lakosok 70%-a, míg az Amerikai Egyesült Államokbeliek 72%-a érintett valamilyen közösségi gazdasághoz köthető tevékenységben (Murillo, Buckland és Val 2017). A PricewaterhouseCoopers becslése alapján 2013-ban a legelterjedtebb *sharing economy* szektorokba (közösségi finanszírozás, online távmunka, lakásmegosztás, autómegosztás, online zene- és videó streamelés) tartozó vállalatok 15 milliárd dollárnyi profitot generáltak, amely 2025-re elérheti akár a 335 milliárd dollárt is (Osztrovits et al. 2015). A *sharing economy* szektor jelentősége napjainkban tehát megkérdőjelezhetetlen.

Fogalmi dilemmák

Ahogy az aktuális jelenségeket boncolgató szerzők jelentős hányada, a *sharing economy* bemutatását kezdhethetnénk a következő tételmonddal: „napjainkban egyre inkább elterjedtek a megosztáson alapuló gazdaság egyes formái.” Ugyanakkor e mondat leírása leegyszerűsíti a jelenséget, hiszen a *sharing economy* egyes formái korántsem moshatóak egybe, emellett számos összetevője újkeletűnek sem tekinthető. Azért is sántít az ilyenfajta elkülönítés, mert a gyakorlatban nemigen találkozhatunk a két egymástól élesen különböző, hagyományos vagy modern típusú megosztással, sokkal inkább jellemző a mozaikosság, vagyis amikor egymás mellett, párhuzamosan léteznek az ún. hibrid típusok (Bálint 2021). Emellett a *sharing economy* témája nem egyszerűsíthető le az egyes megnyilvánulásokra, sőt sokszor a megnyilvánulására hozott példák valójában egyáltalán nem sorolhatóak általános jelleggel ebbe a kategóriába. Tovább komplikálja a helyzetet, hogy a címke gyakran a szereplők önálló döntésének kérdése, saját maguk határozzák meg, hogy a megosztáson alapuló gazdaság résztvevőiként határozzák-e meg magukat (Schor 2014). A fogalom meghatározása emellett azért nehézkes, mert a definíció bizonyos elemeit az egyes szerzők eltérő módon interpretálják: más és más elemekre helyezik a hangsúlyt. Mindennek tetejébe, mivel a megosztásgazdaság fogalma sokszor romantizált: számos vállalat és szolgáltató igyekszik magát a közösségi gazdaságon „belülre” pozícionálni, hogy kiaknázza a jelenséghez kapcsolt pozitív jelentéstartalmat és a megosztás iránti egyre gyorsabban növekvő hajlandóságot (Codagnone et al. 2016). Jól példázza a fogalmi zűrzavart, hogy már maga a „megosztás” kifejezés is vitatottnak bizonyul, ez ugyanis a lezajló folyamatok csak egy részét fedli le.

Belk (2014) kétféle csoportba sorolja a megosztásra épülő ügyleteket, egyikbe azok tartoznak, amelyekre klasszikus piaci csere jellemző, a másikba a tulajdonátruházás nélküli megosztás sorolható, s ezutóbbiak tekinthetők valódi megosztásnak, míg a közösségi köntösbe burkolt kereskedelmi kapcsolatokat, amelyekre olykor az ún. *sharewashing* jelenségként hivatkoznak, „pszeudomegosztásnak” nevezi.

Összefoglalva, a *sharing economy* általánosságban új narratíva, amely átmenetet mutat a hagyományos egyénelapú birtoklás/tulajdonlás-központú gazdasági modelltől (Goudin 2016) olyan metódusok felé, amelyek a fogyasztók, a termékek és a szolgáltatások megosztására, egymás közötti használatára építenek (Puschmann és Alt 2016). Goudin megfogalmazásában: „a folyamat során az emberek a tulajdonaikat – lakásukat, autójukat, kerékpárjukat, szerszámaikat és egyéb hétköznapi eszközeiket –, szakértelmüket, idejüket teszik elérhetővé és hozzáférhetővé mások számára különböző online platformokon keresztül, a fogyasztók pedig csupán az ideiglenes hozzáférésért fizetnek” (Goudin 2016: 5). A megosztáson alapuló gazdaság lényege, hogy elkerülhetővé válik egy-egy teljesen új termék megvásárlása (Frenken 2017).

A kutatók rendszerint vagy túlságosan tágan, vagy erősen leszűkítve értelmezik a fogalmat, valamint más-más léptékben értelmezik a modellt (Bálint 2021). Azonban, ha a szűkebb meghatározásokat vesszük górcső alá, megállapíthatjuk, hogy egy-egy kritériumnak

nem felel meg minden a közbeszédben *sharing economy* szektorba tartozónak vélt szolgáltatás.

Harald Heinrichs a *Sharing Economy: A Potential New Pathway to Sustainability* című munkájában úgy fogalmazott, hogy a jelenség „magánszemélyek általi csere, terjesztés, bérbeadás, megosztás, információk, javak és tehetségek adományozása.” Bár ez a megfogalmazás számos megnyilvánulást lefed, a kínálati oldalakon nem tér ki azokra az esetekre, amikor magánszemélyek helyett vállalatok nyújtják az adott szolgáltatást (Heinrichs 2013: 229). Hasonlóan Debbie Wosskow megfogalmazásához, amely szerint „online platformok, amelyek a magánszemélyeket segítik abban, hogy erőforrásaikat, idejüket, szakértelmüket hozzáférhetővé tegyék” (Wosskow 2014: 8). Ez a megfogalmazás egy újabb sarkalatos pontra, az online felületekre is kitér. A legtöbb *sharing economy* kritérium alapvetően tartalmazza ezt, azonban vannak offline megnyilvánulások, mint például a közösségi telefonfülke-könyvtárak, amelyek esetén érvényesül a felesleges erőforrások szétosztása, ahogyan a környezetkímélés is, sőt a társadalmi faktor is szerepet kap a tudásmegosztás által, azonban nem az online térben zajlik a folyamat. Érdekes szem előtt tartanunk, hogy mivel a technológiai háttérnek köszönhetően az új szereplők gyorsan jelennek meg, illetve a megosztás új formáival együtt, felmerülhet a kérdés, hogy érdemes-e egyáltalán a tūpontos definiálásra törekedni, hiszen az új jelenségek, megosztási formák bármilyen definíciót meghaladottá tehetnek (Ranjbari et al. 2018).

Juliet Schor szociológus és közgazdász sajátos módon csoportosította a *sharing economy* egyes megnyilvánulásait. Megközelítése szerint a közösségi gazdaságra úgy tekinthetünk, mint digitálisan összekapcsolt gazdasági tevékenységek halmazára. A csoportosítása alapján négy kategória rajzolódik ki; az elsőbe az áruk gazdaságba való visszaforgatása tartozik, például használt tárgyak értékesítése; a másodikba a tartós eszközök fokozott kihasználása, úgy, mint a rövidtávú lakáskiadás vagy az autómegosztás. A harmadik kategóriába az egyes szolgáltatások cseréjére sorolandó, a negyedikbe pedig a társadalmi kapcsolatok kiépítését célzó kezdeményezések (Schor 2014: 2).

A *sharing economy* fontos alapvetése az adott szolgáltatások értékelése. Mivel a kínálatot alkotó javak – többségében – másodlagos hasznosítás formájában kerülnek piacra, amely szolgáltatások jellemzően nem szabványosítottak, így menedzsment sem áll mögöttük. E hiányosságokat hivatottak pótolni a hitelességi rendszerek, amelyek „elsősorban a korábbi felhasználók véleményének értékelése és megjelenítése révén adnak visszajelzést a piac számára. A legtöbb rendszer egy-egy online felület szerves részeként működik, de léteznek különálló véleményező rendszerek is” (Jancsik et al. 2018: 265).

A sharing economy elterjedéséhez vezető folyamatok

Ahogy arról fentebb említést tettem, a javak egymással való megosztása nem tekinthető újdonságnak, tulajdonképpen egyidejű az emberiséggel (Price 1975). A jelenség előzményeként említhetnénk a cserekereskedelmet vagy másnéven bartelezést (mint az online piacterek elődjeit). Klasszikus példa az autós stoppolás is (mint a TeleOszkár elődje), vagy az Airbnb korábbi formájaként említhető a magánzállások üzemeltetése is. Előzményei ugyan voltak tehát a *sharing economy* narratíváknak, azonban csupán a technológiai fejlődés által teljesedhetett ki igazán.

A technológiai fejlődés lehetőséget teremtett a digitális eszközök és az online platformok, piacterek térnyerésének. Szinte minden módozat lebonyolítható online felületeken, tehát jelentős szerep tulajdonítható nekik. Továbbá fontos tényező a pénzügyi tranzakciók felgyorsulása is, az „on demand” fizetések elterjedésének lehetősége, amely által a tranzakciók pontosabban mérhetők és jobban skálázhatók is (Osztrovits et al. 2015).

Társadalmi változásként említhető, hogy az emberek földrajzilag közel kerültek egymáshoz: az urbanizáció következményeként egyre többen laknak egy helyen, ami az egymáshoz való kapcsolódás lehetősége mellett leegyszerűsítette a cserék lebonyolítását is. A folyamatban való részvétel a közösséghez való szorosabb kapcsolódás igényét szintén kielégítheti (Tussyadiah 2015). A globalizáció következményeként a tulajdonhoz való viszony is átalakult; a birtoklás már kisebb jelentőséggel bír a fogyasztáshoz képest, a státuszszimbólumok jelentősége visszaesett. Érdemes megemlíteni emellett, hogy a profitorientált áruházlánc-óriásokkal szemben egyre nagyobb szimpátia övezi a személyes interakciókat lebonyolító értékesítőket, kistermelőket. Emellett a környezetvédelmi mozgalmak is jelentősen hatottak e folyamatra, melyek elvei ellenzik a ritkán használt javak felhalmozását (Botsman és Rogers 2010; Leismann et al. 2013). Továbbá szintén fontos szerepet játszik a korábbinál szélsőségesebb „fogyasztásellenesség” eszméjének terjedése (Albinsson és Perera 2012; Seegebarth et al. 2016).

A *sharing economy* racionális gazdasági döntés mindkét fél számára; a javak vagy a szolgáltatások birtokosa haszonra tehet szert azzal, hogy bérbe adja azokat, a fogyasztó számára pedig azért éri meg, mert nem szükséges beruháznia, elegendő csupán bérelnie a megvétel és a fenntartás költsége nélkül. Gazdasági előrelépésnek tekinthető, hogy az elmúlt évtizedekben a tömegtermelés által a termék- és szolgáltatáskínálat egyaránt kiszélesedett, melynek következtében a fogyasztók kevésbé válhatnak elkötelezetté egy adott termék vagy márka mellett (Osztrovits et al. 2015). A termékpaletta szélesedése és a túlfogyasztás eredményeként vehette kezdetét a – Belk kifejezésével élve – „megosztási fordulat” (Belk 2007).

P2P és/vagy B2C, B2B

A *sharing economy* megnyilvánulásainak megértéséhez lényeges elkülönítenünk a különböző üzleti modelleket. A típusok – mint ahogy arra fentebb kitértem – korábban már léteztek, azonban ezek a társadalmi, gazdasági és technológiai folyamatok által új dimenzióban képesek működni. A „consumer to consumer” C2C vagy más néven „peer-to-peer” P2P modell⁶ egyenrangú felek között jön létre, a felek pedig központi szabályozás nélküli piacereken, platformokon bonyolítják le tranzakcióikat. A folyamat célja, hogy hozzáférést biztosítanak a felhasználók számára; afféle kis „kölcsonzési ügynökségeként” működnek. A P2P illetően való kialakulásának egyik feltétele, hogy kapacitásfelesleg álljon fenn, mindez alternatívát kínál a fenntarthatatlan túltermelésre (Dredge és Gyimóthy 2015). A P2P típusú *sharing economy* szolgáltatásra jó példa az Etsy, vagy az Uber.

6 A peer-to-peer (rövidítve P2P) kifejezésnek egyelőre nincs rövid, lényegre törő és egyértelmű magyar nyelvű megfelelője. A P2P alapú együttműködés magyarul történő körülírása nehézkes (Jancsik et al. 2018: 262).

A következő típus, a „*bussiness to consumer*” B2C vagy „*bussiness to peer*” B2P modell, amelyben vállalatok magánszemélyek számára bocsátják rendelkezésre erőforrásaikat. A vállalkozások sokszor mindössze online platformot működtetnek, és megteremtik annak a lehetőségét, hogy a kereslet és a kihasználatlan kapacitásokon alapuló kínálat találkozzon. Egyes módozataiban azonban a vállalat nemcsak a platformot üzemelteti, hanem a kínálati oldalon lévő eszközöket és szolgáltatásokat is ő nyújtja az egyének helyett (Dredge és Gyimóthy 2015). B2P *sharing economy* szolgáltatásnak tekinthető a Munch, Spotify, a Lime vagy a Waze.

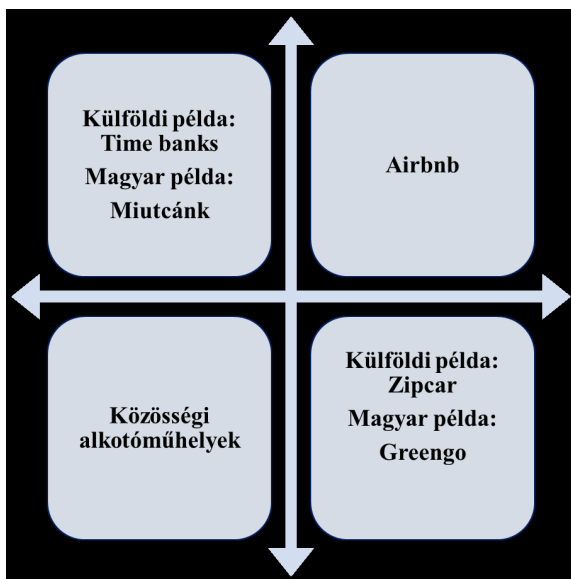
Az előző két modell mellett érdemes megemlíteni a vállalatok között lebonyolított „*bussiness to bussiness*” B2B modellt is. A B2B megoldások alternatívát kínálnak a mai kis- és középvállalatok különböző nehézségeire. A B2B alapja a kooperáció, amely során az érintett vállalatok a kihasználatlan erőforrásokat közösen használják. Ennek eredményeként a kiadások csökkenhetnek és javulhat a hatékonyság. Más üzleti modellel ellentétben a B2B megosztáson alapuló gazdaság üzleti modelljét érvényesítő gazdasági szereplők ráeszméltek a résztvevők jelentőségére, vagyis arra, hogy mindkét fél érdekelt az együttműködésben (Hyung et al. 2014). B2B modellre példaként említhető a LOFFICE és a KAPTÁR.

A kutatók egy részét megosztja a kérdés, hogy a *sharing economy* részét képezik-e a B2P vagy B2B modellek. Egyrésztől online platformon történik az igénybevétel, alapvetően eszközök/szolgáltatások bérbeadásáról van szó (vállalati szempontból nevezhetjük a tulajdonukat kihasználatlan kapacitásnak is), és a fenntarthatóságot is elősegíti a működés. Másrésztől viszont a személyes kapcsolat sokszor már nem tud megvalósulni jellegükből adódóan. Ugyanakkor, az adott közösséghez való tartozás miatt Codagnone és Martens a felhasználók közötti kapcsolatok jellege szerint ide számítja az olyan, tisztán üzleti, magánszemélyek számára nyújtott szolgáltatásokat is, mint amilyen az autóbérlés (Codagnone és Martens 2016), míg mások kizárólag a magánszemélyek közötti megosztást tekintik a koncepció részének (Hamari, Sjöklint és Ukkonen 2016; Martin, Upham és Budd 2015; Woskowiak 2014).

Juliet Schor az egyes gazdasági modelleket a platformok piaci orientációja és a felhasználók közötti interakciótípusok alapján kétdimenziós mátrixba rendezi, így ugyanis elharátozottabbá válnak a for- és a non-profit *sharing economy* módozatok.⁷ A profitorientált típusokra jellemző, hogy arra törekednek, minél több tranzakciót bonyolítsanak le, bevételeiket a jutalékból nyerik, míg a nonprofit – rendszerint kisebb – platformok esetében a „tisztán megosztó” elemek jellemzőek, és elsősorban közösségi szinten szerveződnek. A modell másik dimenziójában a felhasználók közötti interakciók határozzák meg tehát, hogy a megosztás milyen szereplők közt (P2P vagy B2P alapon) zajlik. Schor szerint a P2P-alapú tranzakciók állnak közelebb a megosztás hagyományos ötlethez, ahol az egyének szabják meg a tranzakciók feltételeit, és ez alapján adják bérbe vagy osztják meg a szolgáltatásaikat vagy az áruikat (Schor 2014).

7 A modellben eredetileg az amerikai *sharing economy* vállalatok nevei szerepelnek kizárólag, azonban a könnyebben érthetőség kedvéért a magyar megfelelőiket is feltüntettem.

1. ábra. A *sharing economy* platformjainak kétdimenziós mátrixa a piaci orientáció és a felhasználók közötti kapcsolatok alapján

Forrás: saját szerkesztés Schor és Fitzmaurice (2015); Codagnone és Martens (2016) alapján

Csapóné és munkatársai a *sharing economy* modelljét öt főbb pontban összegezték:

A modell lényege, hogy a résztvevők megosztják egymással *kihasználatlan kapacitásait*, vagyis a meglévő eszközök jobb kihasználásán alapszik. A résztvevők a szolgáltatást akkor veszik igénybe (*on-demand jelleggel*), amikor arra szükségük van anélkül, hogy azt megvásárolnák. A megosztás online *internetes platformokon keresztül történik. Igen nagy jelentősége van benne a szereplők kölcsönös értékelésének*, amely a minőségbiztosítás alapja. Meghatározó szerepe van a *bizalomnak*, a közösségi élménynek és a személyes interakcióknak (Csapóné Riskó et al. 2019: 26).

A továbbiakban e tanulmányban is a fenti szempontokat veszem alapul.

Sokat töprengtem milyen módon lenne érdemes megjeleníteni vizuálisan is a *sharing economy* övező ellentmondásokat. Első próbálkozásom során a fenti kritériumokat vettem alapul, amely alátámasztásához példákat és ellenpéldákat hoztam. Ez az elképzelés azonban azt a benyomást keltette, hogy minden érv mellé egyből társul egy ellenérv is, szinte feleslegessé téve ezzel az összegzést magát. Így a másik megközelítésben inkább arra helyeztem a hangsúlyt, hogy az egyes kritériumok milyen arányban érvényesek az egyes *sharing economy* megnyilvánulásokra. Így a közös vonások sokkal hangsúlyosabbak, mint a különbségek.

1. táblázat. A *sharing economy* egyes kritériumai a típusokhoz rendelve

	Kihasználatlan kapacitások	„On demand” jelleg	Internetes platformon keresztül zajlik	Bizalmi alapon	Értékelési lehetőség
Használt termékeket árusító felületek (pl. Vatera, Ebay, Jófogás)					
Használt ruhákat árusító boltok, webáruházak (pl. Háda, Ruhaözön.hu)					
Online tartalommesztő szolgáltatások (pl. Spotify, Netflix)					
Olyan online felületek, ahol kis-termelők, művészek, kézművesek árulják termékeiket (pl. Meska)					
Magánszemélyektől szállásmesztő szolgáltatások (pl. Airbnb)					
Városi autómegosztó szolgáltatások (pl. Molbubi, Greengo, DriveNow)					

Forrás: saját szerkesztés Csapóné Riskó et al. (2019) alapján

Az egyes kritériumok értékelése szubjektív döntéseken alapult, eltekintve az átalakult módokatól. A rövidtávú lakáskiadás szereplője, az Airbnb például besorolásom alapján a kihasználatlan kapacitásokra adott válasz, holott számos esetben cégek vásárolnak fel belvárosi apartmanokat, és az Airbnb-n keresztül értékesítik azokat, befolyásolva ezzel a hosszútávú lakáskiadás- és a szálláskiadás piacát. Példa lehet továbbá, hogy a használt termékeket árusító platformokon mint a Vatera vagy az Ebay olyan tranzakciók is lebonyolításra kerülhetnek, amelyek tulajdonképpen az olcsóbb, nagy tételben külföldről vásárolt termékek továbbértékesítését végzik. E példákat sokáig sorolhatnánk, a szélsőséges esetek fókuszba helyezése azonban nem vinné előre a közös vonások felrajzolását.

A *sharing economy* narratívák elterjedésével egyidőben egyre több kritika éri e gazdasági modellek szereplőit. A szolgáltatások kapcsán a leggyakrabban felmerülő bírálat – túl azokon a kérdéseken, hogy mely szolgáltatások nevezhetők valóban *sharing economy* modellnek – a megfelelő szabályozás. Jancsik András és munkatársai a szabályozást illetően két nagyobb táborra különítenek el. Az egyikbe azok tartoznak, akik libertariánus elveket követve, mindenfajta szabályozást az innováció és a szabad verseny elfojtásaként értelmeznek. „A szemléletmód képviselői azzal érvelnek, hogy a megosztás gazdaság önszabályozó mechanizmusai hatékonyan kiküszöbölik a piaci kudarcokat, ezért bármilyen felülről jövő beavatkozás felesleges, sőt akár szabályozói kudarcot is okozhat” (Jancsik et al. 2018: 265). Más szerzők azonban számos tekintetben indokoltnak vélik a szabályozást.

A szabályozás valamilyen formáját szorgalmazó szerzők gyakran hangsúlyozzák, hogy a megfelelő reguláció alapja a P2P piacok működésének alapos megismerése és megértése. Jancsik és munkatársai a rövidtávú lakáskiadás tekintetében három főbb területet neveztek meg, amely kapcsán érdemes a szabályozás témáját górcső alá venni. Ezek pedig a következők: a versenyfeltételek egyenlőtlensége, a fogyasztóvédelem és az adózás területei (Jancsik et al. 2018).

Kutatás

Annak érdekében, hogy közelebb kerüljünk ahhoz, hogyan viszonyul a magyar lakosság a *sharing economy* egyes megnyilvánulásaihoz, milyen elvek mentén választják – ha választják – e szolgáltatásokat, a Századvég Tudásközpont Alapítvány kvantitatív kutatást végzett. A magyar felnőtt lakosság körében összesen 20 000 főt kérdeztünk meg, 20 perces kérdőív keretében, CATI⁸ módszerrel. A felvett minta a nemek, az életkori csoportok, a legmagasabb befejezett iskolai végzettség, a lakhely településtípusa és a régiós megoszlás szerint reprezentálja a teljes magyarországi felnőtt népességet. Az elemzésben közölt, teljes lakosságra vonatkozó sokasági adatok legfeljebb plusz-mínusz 0,4 százalékponttal térhetnek el (a mintavételből fakadóan) attól az eredménytől, amit az ország összes felnőtt lakosának megkérdezése eredményezett volna. A mintavételből fakadó torzulásokat iteratív súlyozással korrigáltuk a KSH 2016-os mikrocenzusa által közölt demográfiai arányoknak megfelelően. A kvantitatív adatfelvétel során a vizsgált témák széleskörű és árnyalt megragadása érdekében a hazai (Ifjúság 2008, 2016) és nemzetközi gyakorlatokhoz (World Values Survey, European Values Study) igazodva alminták alkalmazásával dolgoztunk, amelyek révén egyszerre lehet csökkenteni a kérdés időtartamát és növelni a vizsgált kérdéskörök számát. A fenntarthatóság és megosztáson alapuló gazdaság témájának lekérdezése 4 000 fő bevonásával zajlott.

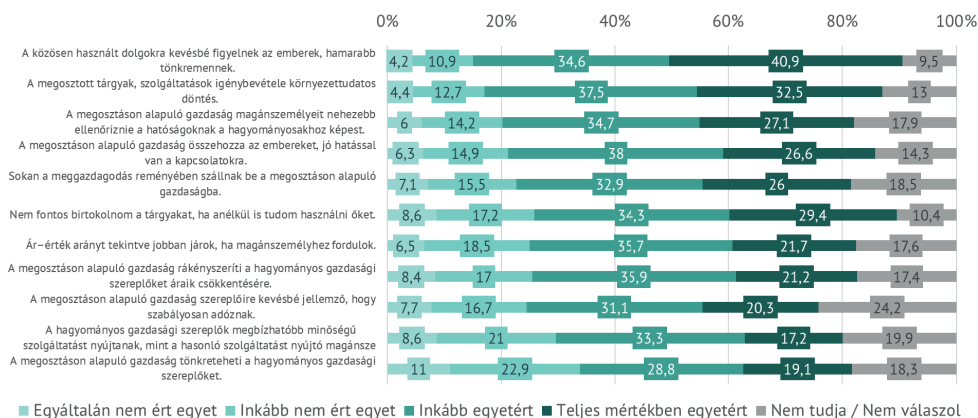
A területi korlátokra való tekintettel jelen írásomban csak a kutatás *sharing economy*-vel⁹ kapcsolatos főbb összefüggéseit ismertetem. Vizsgálatom egy 11 elemből álló attitűdblokkot is tartalmaz, amely a *sharing economy* elveit összegző állításokból állt. Az attitűdállítások megfogalmazásakor a *sharing economy* szolgáltatások főbb vonásainak megragadására törekedtünk, amelyek jól összegzik ezeket a potenciális használók számára. A blokk vegyesen tartalmaz a szolgáltatások működését támogató és ellenző mondatokat. Elsőkén az általános megoszlásokat mutatom be.

8 Computer Assisted Telephone Interviewing

9 A kutatás során a *sharing economy* magyar megnevezését, a *megosztáson alapuló gazdaság* kifejezést használtuk. A kérdésközpont során röviden definiáltuk, hogy melyek a *sharing economy* főbb vonásai: „Az utóbbi években hazánkban is elterjedt gyakorlattá vált a tárgyak, szolgáltatások egymással való megosztása szervezett keretek között, ezt hivatalosan megosztáson alapuló gazdaságnak nevezik. Az ilyen szolgáltatások rendszerint online felületeket vehetők igénybe, gyakori példái: lakásmegosztás, autómegosztás, egyéb közlekedési eszközök megosztása, ruhák vagy ételek megosztása.”

A magyar lakosság háromnegyede (75,5%) úgy véli, hogy „a közösen használt dolgokra kevésbé figyelnek az emberek, hamarabb tönkremennek.” Az állítással való egyetértés oka lehet egyfelől az a tapasztalat, ami a köztisztaság, köztulajdonban lévő tárgyak terén érhető tetten, de negatívan hathat a keserű történelmi tapasztalat is melyet az államosítás kapcsán éltek meg. A második állítás, – amellyel a legnagyobb arányban (70%) egyetértettek a válaszadóink – hogy „a megosztott tárgyak, szolgáltatások igénybevétele környezettudatos döntés.” Ez az elmúlt években nagyobb hangsúlyt kapott – bár a koronavírus-járvány során némileg háttérbe szorult – klímavédelmi törekvéseknek köszönhető. Az élbolyban (61,8%) szerepel azonban a szabályozási dilemmára vonatkozó állítás is, miszerint: „a megosztáson alapuló gazdaság magánszemélyeit nehezebb ellenőriznie a hatóságoknak a hagyományosakhoz képest.” Ugyanakkor, a megkérdezettek nem érzékelik úgy, hogy a *sharing economy* kiszorítaná a hagyományos gazdasági szereplőket, hiszen a legkevésbé (47,9%) ezt az állítást osztották.

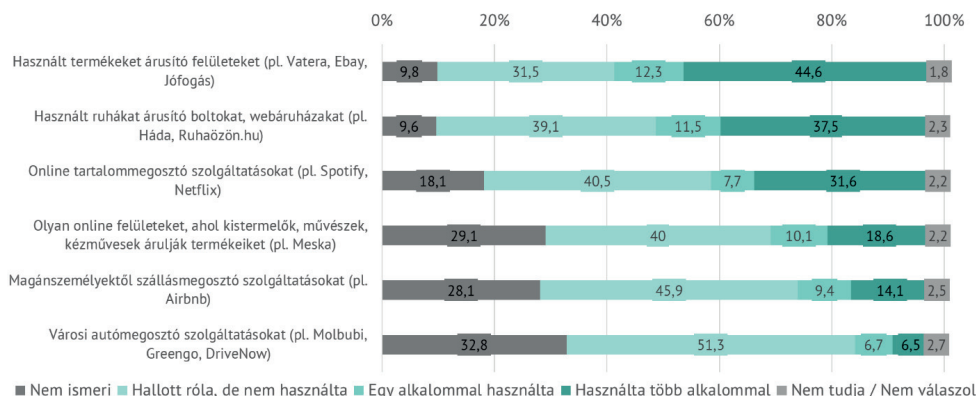
2. ábra. Mennyire ért egyet vagy sem a megosztáson alapuló gazdasággal összefüggő állításokkal? (% , n=4000)

Forrás: saját szerkesztés Századvég (2021) alapján

Bár a paletta nehezen lefedhető, mégis igyekeztünk felmérni a leggyakrabban előforduló *sharing economy* típusokat. A felsorolt példák korábban kritika alá vont megnyilvánulásokat is tartalmaznak, azonban az öt fő ismérv (Csapóné Riskó et al. 2019) mentén mind besorolhatók a modellbe. Eredményeink alapján a magyarok főként a használt termékek terén élvezik ki a *sharing economy* szolgáltatások előnyeit. A lakosság többsége a használt termékeket árusító felületeket használja, amelyet a használt ruhaboltok (56,9%) és az online tartalommegosztó szolgáltatások (49%) követnek. A legkevésbé az autómegosztó szolgáltatások (13,2%) bizonyultak népszerűnek.

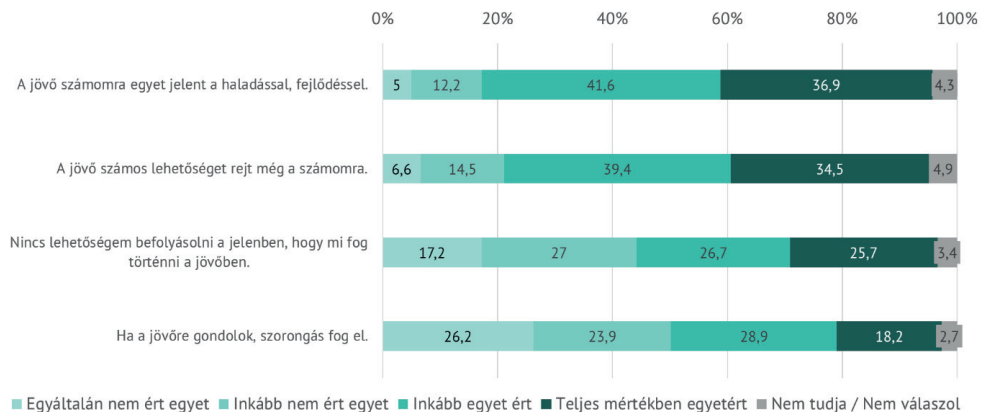
3. ábra. Ön szokott használni, igénybe venni...? (% , n=4000)

Forrás: saját szerkesztés Századvég (2021) alapján

Mivel a *sharing economy*hoz való viszonyulás a fenntarthatóság irányelveivel is összefügg, céljai is hasonlatosak. Ahogyan fentebb említésre került, a fenntarthatóságot egyfajta generativitás jellemzi, vagyis igény arra, hogy gondoskodjanak a jövő nemzedékeiről. Emiatt a kutatásunk részét képezte a jövőt, jövőbeli kilátásokat illető véleményklíma feltérképezése is. A magyarok több, mint kétharmada (78,4%) számára a jövő a fejlődést jelenti, és majdnem ilyen arányban (73,9%) vélekedtek úgy, hogy lehetőségeket rejt számukra. A „*jövőpesszimista*” állításokkal alacsonyabb arányban azonosultak a megkérdezettek, minden negyedik válaszadó úgy véli, nincs befolyása a vele történő eseményekre, 18,2% pedig szorong, ha a jövőre gondol.

4. ábra. Ön mennyire ért egyet vagy sem a következő állításokkal? (% , n=4000)

Forrás: saját szerkesztés Századvég (2021) alapján

Az elemzés során – annak érdekében, hogy többé-kevésbé homogén véleménycsoportokat azonosíthassunk – egy két-lépcsős klaszterelemzést végeztünk¹⁰, amelybe a fentebb bemutatott három dimenziót vontuk be: a *sharing economy*hoz való viszonyulást taglaló állításokat, az egyes módozatok kihasználtságát és a jövőt érintő attitűdállításokat. A klaszteranalízis során hat csoportot azonosítottam: „*Realista használók*” (1), „*Jövő-apatikusok*”(2), „*Nyitott, külső szemlélődők*”(3), „*Megosztás-elfogult, használók*”(4), „*Megosztás-kritikus, nem használók*”(5), „*Materialista, kipróbálók*”(6).

Realista használók: Ebbe a csoportba tartoznak azok, akik a legnagyobb arányban használják az egyes *sharing economy* szolgáltatásokat. Ezzel összhangban a megosztást illetően is főként pozitív véleményklímát érzékelhetünk részükről, ugyanakkor egyes kritikus állítások terén is észlelhetünk egyetértést. A csoportot a jövővel kapcsolatban szorongás jellemzi. Arányuk a mintán belül 16,6 százalék, a klasztert nagyobb arányban alkotják a 18-29 éves korosztályba tartozók és a városokban élők.

Jövő-apatikusok: Ahogyan arra a csoport elnevezése is utal, ennek a klaszternek a tagjai érzik a legnagyobb arányban, hogy a jövő nem rejt lehetőségeket számukra; továbbá jelentős körükben azok aránya, akik számára nem jelent egyet a jövő a haladással, illetve a fejlődéssel. A jövő-apatikus csoport nem használja a *sharing economy* szolgáltatásokat, és a megosztásra vonatkozó attitűdök közül leginkább azt érzik magukéinak, melyek szerint a közösen használt dolgok tönkremennek, és amelyek szerint a *sharing economy* rossz hatást gyakorolhat a klasszikus gazdaság szereplőire. A jövő-apatikus klaszter aránya a *realista használók*hoz hasonlóan alakul, 14,6% tartozik ide, felülreprezentált körükben a 60 év feletti, illetve a községekben élő lakosság.

Nyitott, külső szemlélődők: Ebbe a klaszterbe azok a megkérdezettek tartoztak, akik még csak ízeletetik a megosztás alapú gazdaságot. Néhány kritikus állítást osztanak a modellel kapcsolatban, azonban ez a csoport nem használ ilyen szolgáltatásokat, tehát vélekedéseiket inkább külsőbb tapasztalatok formálják. A jövőt illetően kettőség észlelhető; egyfelől úgy vélik, számos lehetőséget rejt a számukra, másfelől azonban úgy érzik, hogy a jelenben nincs befolyásuk hatni arra, mi fog történni a jövőben. Ez a csoport a legnépesebb: 23% tartozik ide, a klaszterbe magasabb arányban tartoznak nők, városokban élők és 120.000-200.000 forintos nettó havi jövedelemmel rendelkező személyek.

Megosztás-elfogult, használók: A csoport tagjait olyanok alkotják, akik nem értenek egyet a modellt érintő kritikákkal. E csoport tagjai hisznek a legkevésbé abban, hogy ez a piaci forma tönkretetheti a hagyományos gazdaságot. A szolgáltatások többségét használják, ismerik, a jövőt illetően optimistán nyilatkoztak. A *megosztás-elfogult* használók körében az átlagosnál magasabb a városokban élők és az érettségivel rendelkezők aránya. Minden ötödik lakos ebbe a csoportba sorolható.

10 Az eljárás során először K-központú nem hierarchikus klaszterezési eljárás segítségével nagy számú klaszterstruktúrát hoztunk létre. Ezt követően pedig – a klaszterközpontokon futtatott – hierarchikus klaszterelemzés révén határoztuk meg az optimális klaszterszámot (vö. Zenovitz és Kollár 2022).

Megosztás-kritikus, nem használók: Olyan megkérdezettek tartoznak a csoportba, akik nagyobb arányban értenek egyet azokkal az attitűdállításokkal, amelyek valamilyen tekintetben kritika alá vonják a *sharing economy* szolgáltatásokat, például, hogy a gazdaság hagyományos aktorai árcsökkenésre kényszerülnek, vagy hogy nehezebb ellenőrizni, a *sharing economy* szereplői betartják-e a szabályokat. Továbbá, ahogyan arra a csoport neve is utal, a gyakorlatban nem alkalmazzák a szolgáltatásokat. A mintán belül e klaszter bír a legkisebb aránnyal, illetve elmondható továbbá, hogy magasabb arányban tartoznak ide a 60 év felettek és középsőekben élő egyének.

Materialista, kipróbálók: E klaszter tagjai részesítették leginkább előnyben a magántulajdont, a dolgok birtoklását; emellett nem értenek egyet azzal, hogy a *sharing economy* összehozza az embereket. A csoport tagjai alacsonyabb arányban ugyan, de egy-két szolgáltatást használnak. A jövőt illetően bizakodónak, optimistának mondhatók. A *materialista, kipróbálók* körében felülreprezentáltak a férfiak és azok, akiknél a háztartás havi nettó jövedelme 500.000 forint feletti. A lakosok 14,2%-a tartozik sorolható a csoportba.

2. táblázat. *Sharing economy* klaszterek

	Realista, használók (n=659)	Jövő-apatikusok (n=579)	Nyitott, külső szemlélődők (n=914)	Megosztás-elfogult, használók (=862)	Megosztás-kritikus, nem használók (n=390)	Materialista, kipróbálók (n=565)
Nem	Kiegyenlített	Férfiak	Nők	Kiegyenlített	Nők	Férfiak
Életkor	18-29 évesek	60 év feletiek	60 év feletiek	40-49 évesek	60 év feletiek	18-29 évesek
Településtípus	Városokban élők	Községekben élők	Városokban élők	Városokban élők	Községekben élők	Városokban élők
Végzettség	Érettségi	Alapfokú	Alapfokú	Érettségi	Érettségi	Érettségi
Háztartás nettó havi jövedelme	500.001 felett	120.001-200.000 között	120.001-200.000 között	500.001 felett	120.001-200.000 között	500.001 felett

Forrás: saját szerkesztés Századvég (2021) alapján

Konklúzió

Úgy gondol, a tanulmány címéül választott idézet jól összegzi, amire írásomban utalni kívántam. Ez a narratíva összhangban áll jelenkori társadalmunk világképével, válságtapasztalatával. Ahogy Heller Ágnes fogalmaz „a modern világ törekeny és a jövő nem látható” (Heller 2003). Ide kapcsolódik továbbá a modern társadalmakat érintő kitettségérzés, Beck szavaival élve: „a szükség hierarchikus, a szmog demokratikus” (Beck 2003: 52). E kijelentésével arra a tényre utal, hogy a civilizációs kockázatok mára globalizálódtak. Az egymáshoz való kölcsönös kötődés ténye tehát elméleti szinten is számos tekintetben

alátámasztható. Gyakorlati tekintetben a *sharing economy* jelenségek horderejét mindennapjainkban Osztrovits és szerzőtársainak fentebb idézett sarkos példája segít megvilágítani (Osztrovits et al. 2015).

A megosztás, az emberek egymáshoz való kapcsolódásának narratívája tehát aktuális kérdés, és bár a *sharing economy* ingoványos terület, amiről sok tekintetben nehéz általánosságban beszélnünk, mégis egy releváns kutatási irány. A jelenség a fogalmi keretbe ágyazás kapcsán sem tekinthető könnyen vizsgálhatónak. Ezt a már több ízben említett definíciós kísérletek homályossága, a megnyilvánulások sokfélesége, illetve a *sharewashing* jelensége okozza. Érdemes hangsúlyoznom, hogy a kutatás terepmunkája 2021-ben zajlott, amikor is a korábbiaknál nagyobb mértékben lehettünk tanúi a koronavírus-járvány következményeként is detektálható digitális fordultnak. Tapasztalhattuk, hogy a lehetőségek magán- és szakmai életünkben egyaránt mindinkább kiszélesedtek, s ezáltal az igények is az online megoldásokat illetően. A folyamat azonban azóta folytatódott, így az eredmények csak a jelenségcsoport egy kis szeletére képesek rávilágítani.

Az eredmények alapján a *realista használók*, a *materialista*, *kipróbálók* és a *megosztás-elfogult, használók*” klaszterébe tartozó lakosok számára a *sharing economy* nem idegen, érdeklődnek a gazdaság e típusú, új szegmense iránt. Affinitás mutatkozott továbbá a *nyitott, külső szemlélődők* csoportjának tagjai felől is, azonban a *jövő-apatikusok* és a *megosztás-kritikus, nem használók* elzárkóznak ezektől a megoldásoktól. A demográfiai csoportok nem bizonyultak olyan elvágólagosnak a klasztereken belül, mint azt előzetesen feltételeztük. Ennek lehetséges oka, hogy a csoportok további tényezők mentén határolódnak el, például a foglalkozásuk jellege vagy a fogyasztási szokásaik mentén. Bár elméleti tekintetben a publikációk száma jelentős, a téma primer adatfelvételek tekintetében számos kutatási kérdést rejt még magában.

Hivatkozott irodalom

- Albinsson, Pia. A. és Perera B. Yasanthi (2012): Alternative Marketplaces in the 21st Century: Building Community Through Sharing Events. *Journal of Consumer Behaviour* 11(4): 303–315. DOI: <http://dx.doi.org/10.1002/cb.1389>
- Bálint Dóra (2021): Digitális ökoszisztéma. A megosztáson alapuló gazdaság definíciójának egy lehetséges megközelítése. *Tér és Társadalom* 35(3): 131–153. DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.35.3.3278>
- Beck, Ulrich (2003): *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitásba*. Budapest: Századvég.
- Belk, Russel (2007): Why Not Share Rather Than Own? *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 611(1): 126–140. DOI: <https://doi.org/10.1177/0002716206298483>
- Belk, Russel (2014): You Are What You Can Access. Sharing and Collaborative Consumption Online. *Journal of Business Research* 67(8): 1595–1600. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jbusres.2013.10.001>
- Botsman, Rachel és Roo Rogers (2010): *What's Mine is Yours. The Rise of Collaborative Consumption*. USA: Harper.
- Bukovics István, Besenyei Mónika, Földi László, Rakonczai Éva és Padányi József (2014): *Felelős gazdálkodás. A fenntarthatóság gazdálkodási vonatkozásai*. Budapest, NKE. Interneten: https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/01/11/04/dd/1/_ROP2221_fenntarth_Gazd_OK.pdf (letöltve: 2022. augusztus 17.).
- Choi, Hyung Rim, Min Je Cho, Kangbae Lee, Soon Hong, Woo Goo és Ryeon Chae (2014): The Business Model for the Sharing Economy between SMEs. *Journal of the Korea Industrial Information Systems Research* (21)5: 41–54. DOI: <https://doi.org/10.9723/jksiis.2016.21.5.041>
- Codagnone, Cristiano, Federico Biagi és Fabianne Abadie (2016): The Passions and the Interests. Unpacking the 'Sharing Economy'. *Institute for Prospective Technological Studies, JRC Science for Policy Report EUR 27914 EN* <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101279/jrc101279.pdf> (letöltve: 2022. augusztus 18.).

- Codagnone, Cristiano és Bertin Martens (2016): Scoping the Sharing Economy. Origins, Denitions, Impact and Regulatory Issues. *Institute for Prospective Technological Studies Digital Economy Working Paper*, DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2783662>
- Csapóné Riskó Tünde, Nábrádi Zsófia és Kiss Virág (2019): A sharing economy fogalma és a vele kapcsolatos attitűdök vizsgálata Magyarországon. *Taylor: Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Folyóirat* (11)3: 25–33.
- Csete Mária (2009): *A fenntarthatóság kistérségi vizsgálata*. Doktori (PhD) értekezés. Budapest: Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság-és Társadalomtudományi Kar. Interneten: <https://repositorium.omikk.bme.hu/bitstream/handle/10890/781/ertekezés.pdf?sequence=1> (letöltve: 2022. augusztus 11.).
- Daly, Herman E. (1995): Wilfred Beckerman Small is Stupid: Blowing the Whistle on the Greens. Book review. *Population and Development Review* 21(3): 665–675.
- Daly, Herman E. (2007): *Ecological Economics and Sustainable Development, Selected Essays of Herman Daly*. Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing.
- Dudás Gábor, Kovalcsik Tamás, Boros Lajos és Vida György (2018): Az Airbnb szálláskínálatának jellemzői a megyei jogú városokban. *Területi Statisztika* (5): 462–488. DOI: <http://doi.org/c2gz>
- Dredge, Dianne és Gyimóthy Szilvia (2015): The Collaborative Economy and Tourism: Critical Perspectives, Questionable Claims and Silenced Voices. *Tourism Recreation Research* 40(3): 286–302. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/02508281.2015.1086076>
- Fleischer Tamás (2014): A fenntarthatóság fogalmáról. In Knoll Imre, Lakatos Péter (szerk.). *Közszolgálat és fenntarthatóság*. ÁROP – 2.2.21. Budapest: Tudásalapú közszolgálati előmenetel, 9–24. Interneten: http://real.mtak.hu/18404/1/fleischer_1-a-fenntarthatosag-fogalmarol_nke-2014.pdf (letöltve: 2022. augusztus 10.).
- Frenken, Koen (2017): Political Economics and Environmental Futures for the Sharing Economy. *Philosophical Transactions of the Royal Society A* 375. DOI: <http://doi.org/c2g4>
- Goudin, Pierre (2016): *The Cost of Non-Europe in the Sharing Economy. Economic, Social and Legal Challenges and Opportunities*. Brüsszel: European Parliamentary Research Service. Interneten: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558777/EPRS_STU%282016%29558777_EN.pdf (letöltve: 2022. augusztus 17.).
- Hamari, Juho, Mimmi Sjöklint és Antti Ukkonen (2016): The Sharing Economy. Why People Participate in Collaborative Consumption. *Journal of the Association for Information Science and Technology* 67(9): 2047–2059. DOI: <https://doi.org/10.1002/asi.23552>
- Heinrichs, Harald (2013): Sharing Economy. A Potential New Pathway to Sustainability. *GAIA – Ecological Perspectives on Science and Society* 22(4): 228–231. DOI: <https://doi.org/10.14512/gaia.22.4.5>
- Heller Ágnes (2003): Mi a posztmodern – húsz év után. *Alföld* 54 (3): 3–15. Interneten: <http://epa.oszk.hu/00000/00002/00081/heller.htm> (letöltve: 2022. december 7.).
- Horváthné Kovács Bernadett és Barna Róbert (szerk.) (2021): *Agrárerdészet a vidékfejlesztés gyakorlatában*. Kaposvár: Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Kaposvári Campus.
- Jancsik András, Michalkó Gábor és Csernyik Márta (2018): Megosztás megosztottság nélkül. Az Airbnb és a budapesti szálláshelypiac átalakulása. *Közgazdasági Szemle* (65)3: 259–286. DOI: <https://doi.org/10.18414/KSZ.2018.3.259>
- Karcagi-Kovács Andrea (2011): *Mivel mérjük a fenntarthatóságot? Az indikátorkészletek helyzetértékelése az EU tagállamok Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégiáiban*. Debrecen: Agrár-és Gazdálkodástudományok Centruma Gazdálkodástudományi Vidékfejlesztési Kar Gazdálkodáselméleti Intézet Interneten: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/111439/Karcagi-Kovacs_A_PhD_ertekezés-t.pdf?sequence=5&isAllowed=y (letöltve: 2022. augusztus 11.).
- Kollár Dávid (2020): A környezetvédelem és a posztmaterializmus szelleme. *Replika* 114, 133–155.
- Leismann, Kristin, Martina Schmitt, Holger Rohn és Carolin Baedeke (2013): Collaborative Consumption: Towards a Resource-Saving Consumption Culture. *Resources* 2(3): 184–203. DOI: <https://doi.org/10.3390/resources2030184>.
- Martin, Chris. J, Paul Upham és Leslie Budd (2015): Commercial Orientation in Grassroots Social Innovation. Insights from the Sharing Economy. *Ecological Economics* 118: 240–251. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2015.08.001>
- Murillo, David, Heloise Buckland és Esther Val (2017): When the Sharing Economy Becomes Neoliberalism on Steroids. Unravelling the Controversies. *Technological Forecasting & Social Change* (125): 66–76. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.05.024>
- Osztrovits Ádám, Kőszegi Árpád, Nagy Bence és Damjanovics Bence (2015): *Osztoznak vagy fosztoznak. A sharing economy térnyerése*. Price Waterhouse Coopers kiadvány. Interneten: http://www.pwc.com/hu/hu/kiadvanyok/assets/pdf/sharing_economy.pdf (letöltve: 2022. augusztus 9.).

- Ozanne, Lucie K. és Paul W. Ballantine (2010): Sharing as a Form of Anti-Consumption? An Examination of Toy Library Users. *Journal of Consumer Behaviour* 9(6): 485–498. DOI: <http://dx.doi.org/10.1002/cb.334>
- Price, John. A. (1975): Sharing: The Integration of Intimate Economies. *Anthropologica* 17(1): 3–27. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/25604933>
- Puschmann, Thomas és Rainer Alt (2016): Sharing Economy. *Business & Information Systems Engineering* 1(58): 93–99. DOI: <http://doi.org/c2hg>
- Ranjbari, Meisam, Gustavo Morales-Alonso és Ruth Carrasco-Gallego (2018): *Conceptualizing the Sharing Economy through Presenting a Comprehensive Framework*. Sustainability 10(7): 1–24. DOI: <http://doi.org/gd7rzw>
- Robèrt, Karl-Henrik (2008): *The Natural Step Story: Seeding a Quiet Revolution*. Gabriola Island, BC: New Society Publishers.
- Schor, Juliet (2014): Debating the Sharing Economy. *Journal of Self-Governance and Management Economics* 4(3): 7–22. DOI: <http://doi.org/10.22381/JSME4320161>
- Schor, Juliet és Connor J. Fitzmaurice (2015): Collaborating and Connecting. The Emergence of the Sharing Economy. In Lucia Reisch, John Thøgersen (szerk.). *Handbook on Research on Sustainable Consumption*. Cheltenham: Edward Elgar DOI: <http://doi.org/c2hm>
- Seegebarth, Barbara, Mathias Peyer, Ingo Balderjahn és Klaus-Peter Wiedmann (2016): The Sustainability Roots of Anticonsumption Lifestyles and Initial Insights Regarding Their Effects on Consumers' Well-Being. *Journal of Consumer Affairs* 50(1): 68–99. DOI: <http://dx.doi.org/10.1111/joca.12077>
- Stirman, Wiltsey Shannon, John Kimberly, Natasha Cook, Amber Calloway, Frank Castro és Martin Charns (2012): The Sustainability of New Programs and Innovations: A Review of the Empirical Literature and Recommendations for Future Research. *Implementation Science* 7(17): 1–19. DOI: <http://dx.doi.org/10.1186/1748-5908-7-17>
- Tussyadiah, Iis (2015): An Exploratory Study on Drivers and Deterrents of Collaborative Consumption. Iis Tussyadiah, Alessandro Inversini (szerk.). *Information & Communication Technologies in Tourism*. Switzerland: Springer International Publishing. Interneten: <https://www.tussyadiah.com/ENTER2015-Tussyadiah.pdf> (letöltve: 2022. december 7.).
- UNECE (2009): *Measuring Sustainable Development*. United Nations Economic Commission for Europe, (Prepared in cooperation with the OECD and Eurostat). United Nations, New York and Geneva.
- WCED: (1987): Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. Originally published as Annex to UN General Assembly document A/42/427, Development and International Co-operation: Environment. Interneten: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (letöltve: 2022. december 7.).
- Wilson, Jeffrey, Peter Tyedmers és Ronald Pelot (2007): *Contrasting and Comparing Sustainable Development Indicator Metrics. Ecological Indicators* 7(2): 299–314. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolind.2006.02.009>
- Woskowiak, Debbie (2014): *Unlocking the Sharing Economy. An Independent Review*. Department for Business, London: Innovation and Skills. Interneten: <http://collaboriamo.org/media/2015/03/UK.pdf> (letöltve: 2022. augusztus 24.).
- Zenovitz Lili és Kollár Dávid (2022): *Identitáslakzatok Magyarországon* (kézirat).

Zenovitz Lili

szociológus, a Századvég Alapítvány kutatója, a PTE KPVK Alkalmazott Ontológiai Kutatócsoportjának tagja (Pécs)

B U D A P E S T I K Ö N Y V S Z E M L E

BUDAIKISZA

KRITIKAI ÍRÁSOK

A TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK

KÖRÉBŐL

BÍRÁLAT

ROMSICS GERGELY – CSAPLÁR-DEGOVICS
KRISZTIÁN RÓL
ÉS A BIRODALMISÁG KÍSÉRTETÉRŐL
NÉMETH ÁKOS – TAKÁTS JÓZSEFRŐL ÉS JÁSZI
OSZKÁRRÓL
LAUTNER PÉTER – SIMON ATTILA AZ
ARISZTOTELÉSZI BARÁTSÁGRÓL
DOMBROVSZKI ÁRON – A FIKCIONALIZMUSRÓL
SZALISZNYÓ LILLA – SZENDREY JÜLIÁRRÓL

PROBLÉMA

TÓTH G. ATTILA – SÓLYOM LÁSZLÓRÓL
PATRICK GEARY A TÖRTÉNÉSZEK DOLGÁRÓL

SZEMLE

ANGYALOSI GERGELY – PÓR PÉTERRŐL
ILLÉS GÁBOR – TAKÓ FERENC RÓL
HORNYIK SÁNDOR – BICSKEI ÉVÁRRÓL
KINDE ANNA – LÓVEI PÁL RÓL
MRÁZ ATTILA – KIS JÁNOS RÓL
SZÉCSÉNYI ENDRE – RADNÓTI SÁNDOR RÓL
NYIRKOS TAMÁS – KISS CSABÁRRÓL
SIK DOMONKOS – KRÉMER BALÁZSRÓL
SOMORJAI SZABOLCS – HALMOS KÁROLY RÓL

MI A PÁLYA?

SIMONOVITS ANDRÁS – NEUMANN JÁNOS RÓL
A NEOLIBERALIZMUSRÓL

FONTOS KÖNYVEK

M E G J E L E N I K

2022. ŐSZ-TÉL

F É L É V E N T E